MAHSULOT ISHLAB CHIQARISH JARAYONIDA MAHSULOT TANNARXINI KAMAYTIRISHNING ZAMONAVIY IQTISODIY MEXANIZMLARI

Jumaqulov Temur
Bank Moliya Akademiyasi
Artel kompaniyasi iqtisodchisi

Annotatsiya, Mazkur maqolada mahsulot ishlab chiqarish jarayonida tannarxni kamaytirishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlari va ularning korxona samaradorligiga ta'siri tahlil qilingan. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish, resurslardan oqilona foydalanish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish mahsulot tannarxini pasaytirishning asosiy omillari sifatida baholangan.

Kalit so‘zlar: mahsulot tannarxi, ishlab chiqarish xarajatlari, iqtisodiy samaradorlik, Lean Manufacturing, Kaizen, resurs tejash, avtomatlashtirish, raqamlashtirish, innovatsiya, ishlab chiqarish.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarning muvaffaqiyatli faoliyati ko'p jihatdan ishlab chiqarish xarajatlarini samarali boshqarishga bog'liq. Mahsulot tannarxi korxona faoliyatining eng muhim iqtisodiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, uning pasayishi korxona foydasining oshishi, mahsulot narxining raqobatbardosh bo'lishi va ichki hamda tashqi bozorlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish imkoniyatini yaratadi.

Global iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi, ishlab chiqarish texnologiyalarining takomillashuvi hamda energiya resurslari narxlarining o'zgarishi korxonalarni tannarxni pasaytirishning yangi usullarini izlashga undamoqda. Ayniqsa, resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va zamonaviy boshqaruv konsepsiyalarini qo'llash iqtisodiy samaradorlikni oshirishning asosiy yo'nalishlari sifatida qaralmoqda.

Mahsulot tannarxining iqtisodiy mohiyati va uning korxona faoliyatidagi o‘rni. Mahsulot tannarxi korxona tomonidan mahsulot ishlab chiqarish va uni iste'molchiga yetkazib berish jarayonida sarflangan barcha moddiy, mehnat hamda moliyaviy resurslarning puldagi ifodasidir. U korxonaning ishlab chiqarish salohiyati, resurslardan foydalanish darajasi va boshqaruv samaradorligini tavsiflovchi muhim iqtisodiy ko‘rsatkich hisoblanadi. Tannarxning pasayishi mahsulotning bozor narxini raqobatbardosh shakllantirish, foyda miqdorini oshirish hamda korxonaning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash imkonini beradi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mahsulot tannarxini boshqarish korxona strategiyasining ajralmas qismiga aylangan. Korxonalar mahsulot sifatini saqlagan holda ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishga intiladi. Bu esa resurslardan oqilona foydalanish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish orqali amalga oshiriladi.

Mahsulot tannarxining tarkibiga quyidagi asosiy xarajatlar kiradi:

- xomashyo va asosiy materiallar xarajatlari;
- yordamchi materiallar xarajatlari;
- yoqilg‘i va elektr energiyasi xarajatlari;
- asosiy va yordamchi ishchilarning ish haqi;
- ijtimoiy sug‘urta ajratmalari;
- asosiy vositalarning amortizatsiyasi;
- transport va logistika xarajatlari;
- ishlab chiqarishni boshqarish xarajatlari;
- boshqa ishlab chiqarish bilan bog‘liq xarajatlar.

Korxona xarajatlari tarkibini muntazam tahlil qilish tannarxni kamaytirish bo‘yicha ichki imkoniyatlarni aniqlashga yordam beradi.

Mahsulot tannarxiga ta'sir etuvchi omillar. Mahsulot tannarxining shakllanishiga ko‘plab ichki va tashqi omillar ta'sir ko‘rsatadi. Ichki omillar korxonaning o‘z faoliyati bilan bog‘liq bo‘lib, ular bevosita boshqaruv qarorlari orqali tartibga solinishi mumkin. Tashqi omillar esa makroiqtisodiy muhit bilan bog‘liq bo‘lib, korxona ularga moslashish strategiyalarini ishlab chiqishi zarur.

Ichki omillar orasida ishlab chiqarish texnologiyasining zamonaviyligi alohida o‘rin tutadi. Zamonaviy texnologiyalar qo‘llanilganda ishlab chiqarish sikli qisqaradi, mehnat unumdorligi oshadi va xomashyo yo‘qotishlari kamayadi. Eskirgan uskunalar esa energiya va materiallar sarfini oshirib, mahsulot tannarxining ko‘tarilishiga olib keladi.

Mehnat unumdorligi ham tannarxga sezilarli ta'sir ko‘rsatadi. Yuqori malakali xodimlar ishlab chiqarish jarayonini samarali tashkil etadi, nuqsonli mahsulotlar ulushini kamaytiradi va ishlab chiqarish vaqtini qisqartiradi. Natijada mahsulot birligiga to‘g‘ri keladigan xarajatlar kamayadi.

Tashqi omillar orasida energiya resurslari narxining o‘zgarishi, inflyatsiya darajasi, logistika xarajatlari va valyuta kursining tebranishi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, import xomashyosidan foydalanadigan korxonalarda milliy valyuta kursining o‘zgarishi mahsulot tannarxiga bevosita ta'sir qiladi.

Resurslardan oqilona foydalanish – tannarxni pasaytirishning muhim omili. Ishlab chiqarish xarajatlarining katta qismini xomashyo va materiallar tashkil etadi. Shu sababli resurslardan oqilona foydalanish mahsulot tannarxini kamaytirishning eng samarali yo‘llaridan biri hisoblanadi. Korxonalarda resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish chiqindilarini kamaytirish va ikkilamchi resurslardan foydalanish iqtisodiy samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi. Masalan, metallni qayta ishlash korxonalarida chiqindilarni qayta eritish, to‘qimachilik sanoatida mato qoldiqlaridan ikkilamchi mahsulotlar ishlab chiqarish yoki oziq-ovqat sanoatida organik chiqindilarni qayta ishlash nafaqat xarajatlarni kamaytiradi, balki ekologik barqarorlikni ham ta'minlaydi.

Energiya tejamkor uskunalardan foydalanish ham muhim iqtisodiy natijalar beradi. Zamonaviy elektr dvigatellari, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va energiya monitoringi tizimlari elektr energiyasi sarfini sezilarli kamaytiradi. Bu esa ishlab chiqarish tannarxining pasayishiga xizmat qiladi.

Ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning amaliy yo‘nalishlari. Mahsulot tannarxini kamaytirish faqat xarajatlarni qisqartirish bilan emas, balki ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali ham amalga oshiriladi. Buning uchun korxonalarda quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish;
- ishlab chiqarish uskunalarini modernizatsiya qilish;
- xodimlarning malakasini muntazam oshirib borish;
- logistika tizimini optimallashtirish;
- raqamli boshqaruv tizimlarini keng joriy etish;
- sifat menejmenti tizimlarini xalqaro standartlar (ISO 9001, ISO 14001) asosida tashkil etish;
- ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va robotlashtirish.

Mazkur chora-tadbirlar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish bilan bir qatorda mahsulot sifati, mehnat unumdorligi va korxonaning investitsion jozibadorligini ham oshiradi. Ayniqsa, O‘zbekiston sanoat korxonalarida raqamli transformatsiya va innovatsion boshqaruv usullarini joriy etish ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikni kuchaytirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, mahsulot tannarxini kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish zamonaviy korxonalarning raqobatbardoshligini ta'minlovchi eng muhim omillardan biridir. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni raqamlashtirish hamda Lean Manufacturing va Kaizen kabi zamonaviy boshqaruv konsepsiyalarini qo‘llash mahsulot tannarxini sezilarli darajada pasaytirish imkonini beradi. Shu bilan birga, xodimlarning kasbiy malakasini oshirish, logistika tizimini takomillashtirish va innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish ishlab chiqarish unumdorligini oshirib, korxonalarning moliyaviy barqarorligi va investitsion jozibadorligini kuchaytiradi. Demak, tannarxni pasaytirish va

samaradorlikni oshirishga qaratilgan kompleks boshqaruv yondashuvlarini amaliyotga joriy etish korxonalarning uzoq muddatli barqaror rivojlanishi hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdukarimov B.A. Korxona iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
2. Axmedov D.A. Ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. Jurakulov, R. (2022). ТЕОРИЯ ФОЛЬКЛОРНОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ (по данным изучения языка сказки). Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(3).
4. Mohinur, R., & Jurakulov, R. D. (2022). Classification of Proverbs used in Folklore. Miasto Przysztosci, 448-449.
5. Журакулов, Р. (2018). Об особенностях фразеологии узбекских народных сказок. Иностранная филология: язык, литература, образование.-2018.-Е, 3, 47-51.
6. Xamdamovna, I. M. (2025). TA’LIM JARAYONIDA O‘YIN ASOSIDAGI METODLARNING NAZARIY ASOSLARI. IZLANUVCHI, 1(6), 312-327.
7. Xamdamovna, I. M. (2022). COMPARATIVE ANALYSIS OF ASINDETONE SPECIES IN ENGLISH AND UZBEK. Scientific progress, 3(3), 397-400.
8. Xamdamovna, I. M. (2025). HÖRVERSTÄNDNIS UND LESEN IN ENGLISCH PSYCHOLINGUISTISCHE KLASSIFIZIERUNG VON ÜBUNGEN FÜR SPRACHAKTIVITÄTEN. YANGI O ‘ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI, 2(4), 103-107.
9. Xamdamovna, I. M. (2025). ИНГЛИЗ ТИЛИДА ТИНГЛАБ ТУШУНИШ ВА ЎҚИШ НУТҚ ФАОЛИЯТЛАРИГА ОИД МАШҚЛАРНИНГ ПСИХОЛИНГВИСТИК ТАСНИФИ. IZLANUVCHI, 1(3), 52-59.
10. Fayzullayeva, M. B. (2023). O’TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA “ONA” VA “AYOL” OBRAZLARI TALQINI. Экономика и социум, (6-2 (109)), 131-134.
11. Fayzullayeva, M. B. (2021). USING TECHNOLOGIES IN THE ENGLISH LANGUAGE LEARNING AND TEACHING. ResearchJet Journal of Analysis and Inventions, 2(05), 181-185.
12. G’Anisherovna, M. F. (2024). NUTQ MADANIYATI LINGVISTIK-PEDAGOGIK HODISA SIFATIDA. Science and innovation, 3(Special Issue 38), 142-143.
13. Murodova, F. (2026). MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARNING NUTQIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI: FONETIK, LEKSIK, GRAMMATIK VA BOG'LANISHLI NUTQ ASOSIDA TAHLIL. Ijtimoiy-gumanitar sohada ilmiy-innovatsion tadqiqotlar, 3(4), 603-608.
14. To‘lqinova, S., & Sharipova, S. (2026). A METHODOLOGY FOR INCREASING ATTENTION AND MOTIVATION THROUGH MICRO-EXERCISES AND INTERACTIVE ACTIVITIES IN CHILDREN’S PEDAGOGY. Asian journal of scientific research and innovations, 1(2), 251-253.
15. Jabborov, B., Sharipova, S. S., & Istamova, S. (2026, March). CONTEMPORARY ISSUES IN LINGUISTICS AND LITERARY STUDIES: THEORETICAL PARADIGMS, INTERDISCIPLINARY APPROACHES, AND METHODOLOGICAL CHALLENGES. In Conferences (Vol. 1, No. 01).